

Editorial

Bu sayıda, yalnızca güncel bir Avrupa Birliği çağrısını tanıtmak için değil, daha derinde işleyen bir dönüşüme dikkat çekmek için sözü yapay zekâya getiriyoruz. Son birkaç yılda eğitim ve öğretim alanında yapay zekâ sistemlerinin kullanımı belirgin biçimde genişledi. Bu genişleme, teknik imkânların çoğalması kadar, karar alma süreçlerinin, ölçme değerlendirme rejimlerinin, içerik üretim pratiklerinin ve öğrenme deneyiminin yeniden biçimlenmesi anlamına da geliyor. Dolayısıyla bugün artık tartışılması gereken mesele, yapay zekânın eğitime girip girmeyeceği değildir. Bu eşik fiilen aşılmış durumdadır. Asıl mesele, bu teknolojilerin hangi etik sınırlar içinde geliştirileceği, hangi pedagojik önceliklerle kullanılacağı ve hangi kamusal sorumluluk çerçevesi içinde denetleneceğidir. Erasmus+ European Policy Experimentations 2026 çağrısı altında yer alan ERASMUS-EDU-2026-POL-EXP-T02-DIGITAL-ETHICSAI başlığı tam da bu nedenle dikkat çekicidir. Söz konusu başlık, eğitim ve öğretimde yapay zekâ araçlarının etik tasarımı, geliştirilmesi ve kullanımı için kamu özel ortaklıklarını desteklemeyi amaçlamakta, bu alan için 6 milyon avroluk bir bütçe ayırmaktadır. Çağrı 22 Aralık 2025 tarihinde açılmış, başvuru son tarihi ise 8 Nisan 2026 olarak ilan edilmiştir.

Bu çağrının önemini belirleyen şey, yapay zekâyı yalnızca verimlilik ya da yenilikçilik başlığı altında ele almamasıdır. EACEA tarafından yayımlanan resmî sunum metni, eğitim ve öğretimde yapay zekâ kullanımının üstel biçimde arttığını açıkça belirtirken, aynı zamanda bu artışın iki yönlü sonuçlarına işaret ediyor. Bir yanda kaliteyi, kapsayıcılığı, kişiselleştirmeyi ve uyarlanabilir öğrenme yollarını güçlendirme potansiyeli var. Öte yanda, eğitimcilerin yeterli katkısı olmadan geliştirilen araçlar, sınırlı sayıdaki sağlayıcının baskınlığı ve bunun beraberinde getirdiği veri koruma, mahremiyet, etik ve şeffaflık sorunları bulunuyor. Çağrının güvenilir, açıklanabilir ve şeffaf yapay zekâ sistemlerini Avrupa değerleriyle uyumlu biçimde destekleme hedefi, işte bu gerilim alanına doğrudan temas etmektedir. Burada etik, dışarıdan eklenen bir süsleme değildir. Tasarım kararının, yönetim mantığının ve uygulama sorumluluğunun asli parçasıdır.

Bu nedenle önümüzde duran soru teknik değil, aynı zamanda siyasal ve pedagojiktir. Eğitim alanında kullanılan bir yapay zekâ aracı, yalnızca bir yazılım ürünü olarak görülemez. O araç aynı zamanda neyin değerli sayılacağını, hangi davranışların ödüllendirileceğini, hangi öğrencilerin görünür ya da görünmez kalacağını, hangi bilgi biçimlerinin meşru kabul edileceğini de etkiler. Eğitim gibi kamusal niteliği güçlü bir sahada, algoritmik sistemlerin böylesine belirleyici hale gelmesi, meşruiyet sorununu kaçınılmaz biçimde öne çıkarır. Avrupa Komisyonu'nun AI Act'i güvenilir yapay zekâyı teşvik etmeyi amaçlayan kapsamlı bir hukuki çerçeve olarak sunması da bu yüzden önemlidir. Aynı çerçeve, yapay zekânın yalnızca ekonomik fırsatlar değil, temel haklar, güvenlik ve adalet bakımından riskler de üretebildiğini açık biçimde kabul etmektedir. Eğitim alanının bu tartışmadan muaf tutulması zaten mümkün değildir. (digital-strategy.ec.europa.eu)

Nitekim Avrupa Komisyonu'nun eğitim ve öğretimde yapay zekâ ve veri kullanımına ilişkin etik rehberini 2026 yılında güncellemesi de aynı yönelimin parçası olarak okunmalıdır. Güncellemenin gerekçesi, üretici yapay zekâdaki hızlı gelişmeler, yeni mevzuat çerçevesi ve etik ile eleştirel yapay zekâ okuryazarlığına duyulan artan ihtiyaç olarak ortaya konmuştur. Bu ayrıntı ilk bakışta teknik görünebilir.

Oysa daha dikkatli okunduğunda, Avrupa'nın burada yalnızca araç geliştirme gündemi taşımadığı, aynı zamanda norm koyucu ve yön verici bir eğitim siyaseti oluşturmaya çalıştığı görülür. Başka bir ifadeyle, sorun yalnızca hangi araçların piyasaya sürüleceği değildir. Sorun, bu araçların hangi toplumsal mutabakat ve hangi kurumsal denetim ilkeleri içinde meşruluk kazanacağıdır.

Tam da bu noktada ilgili çağrının kamu özel ortaklığı vurgusu özel bir anlam kazanıyor. Çünkü çağrı, iyi niyet beyanları ya da genel ilke katalogları istemiyor. Zorunlu çıktılar oldukça somut tanımlanmış durumda. Hazır kullanıma uygun bir kamu özel ortaklığı çerçevesi, birlikte tasarım ve katılımcı süreçleri içeren bir paydaş katılımı araç seti, ayrıca doğrulanmış kullanım örnekleri ve kanıta dayalı veri üretimi bekleniyor. Burada dikkat çekici olan, etik tartışmasının kurumsal ve operasyonel bir yapıya dönüştürülmek istenmesidir. Roller, sorumluluklar, veri koruma ilkeleri, mahremiyet güvenceleri ve etik tasarım ölçütleri belirsiz bırakılmıyor. Tam tersine, bunların yönetim mimarisinin parçası haline getirilmesi bekleniyor. Bu, eğitim teknolojileri alanında uzun süredir ertelenen bir muhasebenin artık kurumsal düzeyde yapılmaya başlandığını gösteriyor.

Bu gelişmenin yükseköğretim, okul eğitimi ve mesleki eğitim alanları için neden kritik olduğu da burada ortaya çıkıyor. Eğitim kurumları çoğu zaman teknolojiyi seçen değil, kendilerine sunulan teknolojik çözümlere uyum sağlamaya zorlanan yapılar oldu. Bu asimetri, pedagojik gerekçeler ile ticari ürün mantığı arasındaki mesafeyi büyüttü. Bugün pek çok kurum yapay zekâ araçlarını hızla benimserken, bunların eğitimsel etkilerini, hesap verebilirlik sorunlarını ve uzun vadeli kurumsal sonuçlarını aynı hızla tartışmıyor. İlgili çağrı, bu açığı kapatmaya yönelik bir siyaset deneyi öneriyor. Daha önemlisi, bunu tekil ve yerel örneklerle sınırlamıyor. Sonuçların Avrupa Birliği üye devletleri ve programa bağlı ülkeler arasında aktarılabilir ve ölçeklenebilir olmasını açıkça istiyor. Bu nedenle burada söz konusu olan şey yalnızca finansman değil, sınanabilir bir yönetim modelinin inşasıdır.

Dergimizin bu sayısında bu çağrıyı öne çıkarmamızın nedeni de tam burada yatıyor. Yapay zekâ tartışması artık yalnızca bilgisayar bilimlerinin ya da teknoloji sektörünün meselesi değildir. Bu tartışma, eğitim bilimlerinden hukuk çalışmalarına, etik teoriden kamu yönetimine, öğretim tasarımından veri yönetimine kadar uzanan çok katmanlı bir düşünme alanı açmaktadır. Bu yüzden eğitimde yapay zekâ hakkında ciddi bir söz söylemek isteyen herkesin, yalnızca model performansına ya da araç çeşitliliğine değil, kurumsal sorumluluk, toplumsal güven, pedagojik özerklik ve kamusal değerler sorununa da bakması gerekir. Bize göre söz konusu çağrı, tam da bu bakışı teşvik ettiği için önemlidir. Çünkü burada mesele, yapay zekânın eğitime ne kadar hızlı girdiği değil, eğitimin yapay zekâ karşısında kendi etik ve kamusal karakterini ne ölçüde koruyabildiğidir.

Bu nedenle, GSI Journal Serie C olarak bu çağrıyı yalnızca güncel bir Avrupa Birliği fon başlığı olarak değil, çağımızın bilgi üretim rejimini, eğitim anlayışını ve kamusal sorumluluk ufkunu yeniden düşünmeye zorlayan güçlü bir eşik olarak değerlendiriyoruz. Dergimizin bilimsel yaklaşımı da tam burada anlam kazanmaktadır. Disiplinler arası düşünmeyi, eleştirel sorgulamayı ve toplumsal yararı gözetken akademik üretimi merkeze alan bir yayın çizgisi içinde, yapay zekâ meselesini yalnızca teknik kapasite tartışmasına indirgemek mümkün değildir. Asıl ihtiyaç, etik ilke ile kurumsal tasarımı, pedagojik amaç ile teknolojik yeniliği, akademik özgürlük ile kamusal hesap verebilirliği birlikte düşünebilen bir entelektüel açıklık geliştirmektir. Bu editoryal yazımız, bu ihtiyaca küçük ama bilinçli bir katkı sunma niyetindedir.

Baş Editör

Dr. Gökhan ERŞEN